

Tulevaisuusvaliokunta

THL:n lausunto koskien valtioneuvoston selontekoa Agenda2030:n toimeenpanosta, teema: henkinen kestävyys ja resilienssi

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta koskien YK:n kestävän kehityksen Agenda2030:n toimeenpanoa, teemana henkinen kestävyys ja resilienssi.

THL keskittyy lausunnossaan seuraaviin teemoihin: 1) henkisen kestävyiden ja resilienssin merkitys ja tarkastelutasot, 2) teeman näkyminen selonteossa, 3) nuorten hyvinvointi, 4) toimeentulovaikkeudet, 5) eriarvoisuus ja 6) demografiset muutokset.

THL katsoo, että ohjelman toimeenpanoa on hyvä peilata hallitusohjelmassa esitettyihin toimenpiteisiin, mutta myös viimeaikaisiin tietoihin väestön terveydestä ja hyvinvoinnista sekä niihin liittyvistä kehityssuunnista ja haasteista.

1. Henkisen kestävyiden ja resilienssin merkitys ja tarkastelutasot

THL tuo esiin, että henkisen kestävyiden ja resilienssin merkitystä voisi korostaa selonteossa enemmän kestävän kehityksen näkökulmasta ja myös osana kokonaisturvallisuutta. Lisäksi tulisi tuoda esiin eri tarkastelutasoja.

Henkinen kestävyys ja resilienssi ovat keskeisiä kestävän kehityksen tavoitteiden kannalta, sillä ne tukevat yhteiskuntien kykyä kohdata ja selviytyä kriiseistä, kuten ilmastonmuutoksesta, terveysuhista ja sosiaalisista haasteista. Ne eivät vain vahvista yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia, vaan edistävät yhteiskunnan kykyä sopeutua muuttuviin

olosuhteisiin. Ne ovat tärkeä osa siis myös kokonaisturvallisuutta. Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (YTS 2025) mukaan esimerkiksi 1) henkinen kriisinkestävyys ja 2) toimintakyky ja palvelut ovat kokonaisturvallisuuden mallissa elintärkeitä toimintoja.

Kriisinkestävyyttä ja resilienssiä voidaan tarkastella niin yksilöiden, yhteisöjen kuin koko yhteiskunnan toimintojen näkökulmasta. Yksilön resilienssi voi liittyä mielen hyvinvointiin ja selviytymisstrategioihin, yhteisön resilienssi yhteisiin arvoihin ja tukiverkostoihin.

Yhteiskunnallisten rakenteiden rooli on keskeinen, sillä ne tukevat ja vahvistavat henkistä kestävyyttä ja resilienssiä, tarjoamalla tarpeellisia resursseja ja turvaverkkoja. Arjen turva, kuten sosiaaliturva, terveys- ja sosiaalipalvelut, turvallinen elinympäristö ja yhteisöjen tuki, ovat elintärkeitä henkisen kestävyuden tukemisessa. Vahvat rakenteet luovat pohjan joustavalle ja kestäväälle toiminnalle, joka mahdollistaa yhteiskunnan ja sen jäsenten sopeutumisen kriisien aikana. Resilienssi ja henkinen kestävyys ovat keskeisiä voimavaroja myös kriisien jälkeen tapahtuvassa toipumisessa.

2. Henkinen kestävyys ja resilienssi selonteossa

THL huomauttaa, että henkisen kestävyuden tärkeä osa-alue on mielenterveys, mutta eritoten sen edistämisen toimenpiteet jäävät selonteossa ohuiksi. Mielenterveysongelmat ovat yksi merkittävimmistä kansanterveydellisistä haasteista. Luottamuksen, joka on toinen tärkeä osa-alue, merkitys tuodaan selonteossa esiin, mutta sitä voisi korostaa.

Suomi on kansainvälisesti arvioiden kärjessä monilla kestävän kehityksen osa-alueilla, mutta selonteossa tunnistetaan myös haasteita. Nykytilan kuvauksessa mainitaan useita kansanterveydellisiä ongelmia (s. 10), mutta mielenterveysongelmat jäävät tässä huomiotta, vaikka ne ovat yksi suurimmista huolta aiheuttavista tarttumattomista taudeista.

Selonteossa tunnistetaan kuitenkin useita henkisen kestävyiden osa-alueita ja niitä tukevia toimenpiteitä. Hallitus on esimerkiksi sitoutunut parantamaan mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuutta ja vaikuttavuutta. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030 jatkuu. (Ks. myös kohta 3 tässä lausunnossa). Tässä yhteydessä on hyvä tuoda esiin myös *Valtioneuvoston periaatepäätös mielenterveyden edistämisestä*, joka ohjaa strategiatyötä jatkossa. Hallitus tukee nuorten hyvinvointia yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Lisäksi esimerkiksi asunnottomien ja raskaana olevien äitien päihde- ja mielenterveyspalveluista huolehditaan. THL kuitenkin korostaa, että **erityisesti perustason mielenterveyspalvelujen saatavuudessa** on paljon kehitettävää.

THL näkee myönteisenä, että selonteossa nostetaan esiin hallituksen toimet mielenterveys- ja päihdeongelmien osalta, mutta painottaa, että itse **mielenterveyden edistäminen** jää ohueksi. Osa toimista vahvistaa välillisesti mielenterveyttä, mutta mielenterveyden edistäminen olisi tärkeä tuoda esiin käsitteenä, toimena ja tavoitteina. Selonteko tunnistaa yleistyneet mielenterveysongelmat, mutta toimenpiteet jäävät abstrakteiksi ja yksilön resilienssiä vahvistavat keinot puuttuvat lähes kokonaan. Ikääntyneiden mielenterveyttä ei selonteossa mainita, vaikka esimerkiksi yksinäisyys on iso ongelma.

Päihteiden käytön ongelmat ohitetaan selonteossa ohuesti (tavoite 3). THL korostaa, että päihteiden osalta tulisi erityisesti välttää muutoksia, jotka kasvattavat jo valmiiksi kuormittuneen julkisen sote-järjestelmän painetta, lisäävät haittoja ja yhteiskunnan kustannuksia. Jo suunniteltujen alkoholi- ja rahapelipoliittisten muutosten vuoksi kasvussa ovat kustannukset ja sote-järjestelmän kuormitus. Lisäksi lihavuuden ja huumausaineiden käytön kasvu lisäävät merkittävästi haittoja ja kustannuksia. THL korostaa, että **ennaltaehkäisyn vahvistaminen** on ensiarvoisen tärkeää.

Luottamuksen, joka on toinen tärkeä henkisen (kriisin)kestävyyden osa-alue, merkitys tuodaan selonteossa esiin, mutta sitä voisi korostaa,

ja eritellä analyyttisemmin, miten luottamusta saadaan ylläpidettyä, etenkin kun tutkimusten mukaan väestön korkea luottamuksen taso on osin hiipumassa. Vuonna 2023 suomalaisista kaksi kolmesta koki, että julkiseen valtaan ja hallintoon voi yleensä luottaa ja että ihmiset luottavat toisiinsa. Luottamus esimerkiksi terveydenhuoltojärjestelmään ja hallitukseen on kuitenkin heikentynyt.

3. Nuorten hyvinvointi

THL korostaa, että nuorten lisääntynyt pahoinvointi herättää huolta myös resilienssin ja henkisin kestävyys näkökulmasta. Lisääntynyt mielenterveyden oireilu sekä heikentynyt tulevaisuuden usko ovat huolestuttavia signaaleja koko yhteiskunnan kestävyys kannalta.

Nuorten mielenterveyden ongelmien kielteiset kehityskulut alkoivat jo ennen pandemiaa ja koskevat erityisesti tyttöjä ja tytöille tyypillisempiä mielenterveyden oireita, kuten masennus- ja ahdistusoireita. Esiintyvyydet ovat edelleen korkealla pandemian aikaisella tasolla. Esimerkiksi yläasteella ja toisella asteella opiskelevista tytöistä yli 30 prosenttia on vähintään kohtalaisesti ahdistunut.

Nuorten pahoinvointi näkyy myös raitistumiskehityksen hidastumisena, lastensuojelun kuormittumisena, huumekuolemien lisääntymisenä ja nuorisoväkivallan kasvuna. Haasteiden ratkaiseminen edellyttää resursseja varhaiseen tukeen, matalan kynnyksen mielenterveyspalveluihin, nuorille räätälöityihin päihdepalveluihin ja ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Selonteossa tuodaan esiin (s. 20), että nuorten mielenterveyden tukemiseksi on laadittu valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (2024–2027) ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen laaja-alainen toimenpideohjelma. Tässä yhteydessä olisi hyvä mainita myös 1.5.2025 voimaan tuleva *Nuorten terapiatakuu*, jonka tavoite on edistää nopeampaa pääsyä mielenterveyspalvelujen piiriin.

Selonteossa todetaan, että nuorten tulevaisuususkko ja luottamus instituutioihin eivät ole merkittävästi heikentyneet kriisien myötä (s. 10). THL huomauttaa, että tämä on ristiriidassa ainakin uusimman Nuorisobarometrin tulosten kanssa, jonka mukaan nuorten tulevaisuususkko on romahtanut. Myös THL:n väestötutkimuksen mukaan korkeakouluopiskelijoista huomattava osa kokee näköalattomuutta. Elämään tyytyväisyys on tutkimusten mukaan laskenut erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä.

Tulevaisuuden uskon ja luottamuksen heikkeneminen rapauttaa nuorten henkistä kestävyyttä ja lisää mielenterveysongelmien riskiä. Selonteossa olisi huomioitava paremmin **nuorten pahoinvointi ja heikkenevä tulevaisuususkko**. Myös ilmastoahdistus on yleistynyt erityisesti nuorilla, ja ilman käsittelykeinoja se voi heikentää heidän resilienssiään. Toisaalta ympäristötoiminta ja kestävät elämäntavat voivat vahvistaa hallinnan tunnetta ja henkistä kestävyyttä.

Sosiaalisen median ja älylaitteiden vaikutuksia ei käsitellä selonteossa. Digitalisaation kiihtyessä ne vaikuttavat kasvavasti mielenterveyteen ja henkiseen kestävyYTEEN. Altistuminen informaatiotulvalle, somevertailu ja algoritmien vahvistamat negatiiviset sisällöt voivat lisätä stressiä, ahdistusta ja riittämättömyyden tunteita. Toisaalta digitaaliset yhteisöt tarjoavat vertaistukea, osallisuutta ja mahdollisuuksia henkisen hyvinvoinnin vahvistamiseen. THL korostaa, että on tärkeä kehittää mediakasvatusta, kriittistä lukutaitoa ja tasapainoisen digihyvinvoinnin käytäntöjä, jotta teknologia tukisi resilienssiä eikä heikentäisi sitä.

4. Toimeentulon vaikeudet

THL korostaa, että toimeentulon vaikeudet ovat yksi olennaisimpia henkistä kestävyyttä ja resilienssiä heikentäviä arjen osa-alueita. Monet kriisit ja sosiaaliturvan leikkaukset ovat lisänneet toimeentulovaikeuksia eri väestöryhmissä.

Toimeentulovaikeudet ovat merkittävä uhka yksilöiden ja yhteisöjen henkiselle kestävyydelle ja resilienssille. Ne lisäävät kuormitusta ja

heikentävät elämänhallintaa. Taloudelliset vaikeudet voivat estää osallisuutta yhteiskunnassa ja luoda epävarmuutta tulevaisuudesta.

Suomessa **toimeentulon epävarmuus** on kasvanut peräkkäisten kriisien ja sosiaaliturvan leikkausten myötä. Koetut toimeentulovaikeudet ovat lisääntyneet. Vaikka suhteellinen köyhyys on pysynyt vakaana, lapsi- ja vanhusväestön sekä pitkäaikaistyöttömien köyhyys on lisääntynyt.

THL korostaa, että sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia tulee peilata niistä tehtyihin yhteisvaikutusten arviointeihin kerrannaisvaikutuksineen. Hallitusohjelmassa kirjattuja säästötoimenpiteitä tulee tarkastella kriittisesti, jotta ne eivät lisää eriarvoisuutta ja heikennä kansalaisten henkistä kestävyttä.

Pienituloisissa asuntokunnissa asui vuonna 2023 yhteensä 123 100 lasta (12,2 % kaikista alle 18-vuotiaista). Köyhyysriski vaihtelee perhemuodon mukaan (suurin yhden huoltajan perheissä sekä monilapsisissa ja ulkomaalaistaustaisten lasten perheissä). Perheiden toimeentuloon on kiinnitettävä huomiota ja selonteossa tätä on nostettu esiin, vaikka melko pintapuolisesti (s. 12, 13), sillä **lapsiperheköyhyys** vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin pitkälle aikuisuuteen. Varhainen tuki, perheystävälliset työelämäkäytännöt ja palvelut vahvistavat vanhempien ja lasten henkistä kestävyttä myös pitkällä aikavälillä.

5. Eriarvoisuus

THL huomauttaa, että eriarvoisuuden kasvu rapauttaa luottamusta ja koheesiota, mikä heikentää yhteiskuntamme kriisinkestävyyttä ja myös sisäistä turvallisuutta. Siksi vahvemmat toimet eriarvoisuuden kaventamiseksi ovat välttämättömiä.

Suomi sijoittuu OECD-maiden vertailussa hyvin sosiaalisen koheesion, tulonjaon tasaisuuden ja sosiaaliturvajärjestelmän kattavuuden osalta (s. 9). Sosiaalinen yhteenkuuluvuus on vahvaa ja kansalaisten luottamus sekä instituutioihin että toisiin ihmisiin korkea. Eriarvoisuuden kasvu uhkaa kuitenkin rapauttaa luottamusta ja

koheesiota ja siksi tarvitaan määrätietoisia toimia hyvinvointivaltion rakenteiden vahvistamiseksi sekä syrjäytymisen ja osattomuuden ehkäisemiseksi. Tämä on tärkeää yhteiskunnan kriisinsietokyvyn ja vakauden kannalta.

THL korostaa, että **sosioekonomiset, alueelliset, etnisen taustan mukaiset ja sukupuolten väliset terveys- ja hyvinvointierot ovat Suomessa edelleen merkittäviä**, eikä selonteko tarjoa juuri ratkaisuja niiden kaventamiseksi. Esimerkiksi suhteellinen ero menetetyissä elinvuosissa tuloryhmien välillä on naisilla 4,8-kertainen ja miehillä 5,2-kertainen. Terveyserojen kaventaminen vaatii laajaa yhteistyötä, sillä niihin vaikuttavat mm. elintavat, palvelujen saatavuus ja työolot. THL korostaa, että ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä on merkittävä rooli terveyserojen kaventamisessa. Alkoholi on merkittävä terveyseroja aiheuttava tekijä.

Selonteossa ei juuri käsitellä maahan muuttaneiden tarpeita, esimerkiksi mielenterveys- tai muiden palvelujen näkökulmasta. THL korostaa, että monikulttuuriset yhteisöt kohtaavat vaikeuksia palveluihin ja työelämään pääsyssä, kuten kielimuureja, rasismia ja syrjintää, jotka voivat heikentää resilienssiä. THL korostaa, että on tärkeää huomioida eri kulttuuritaustoista tulevien yksilöiden tarpeet ja varmistaa, että palvelut ovat saavutettavissa kaikille. Syrjinnän ehkäisy ja kotoutumisen tukeminen ovat avainasemassa.

THL korostaa, että työ on monelle keskeinen tapa osallistua yhteiskuntaan, joten hallituksen työllistymistä painottava linja (s. 48) on sinänsä kannatettava. Sen toteuttaminen oikeudenmukaisesti on kuitenkin vaikeaa, mikäli kuntoutus-, sosiaali- ja terveyspalveluja tai koulutusmahdollisuuksia ei ole riittävästi. Erityisesti työttömyyden pitkittyessä palvelut ovat olennaisia. Hallitus on poistanut suojaosan työttömyyspäivärahasta sekä asumistuesta ja tehnyt osa-aikatyön ja keikkatyön vastaanottamisesta monille kannattamatonta. Tämä iskee erityisesti osatyökykyisiin, jotka eivät omasta halustaan huolimatta ole eri syitten takia kykeneviä kokopäivätyöhön.

6. Demografiset muutokset

Väestörakenteen muutos tuo mukanaan merkittäviä haasteita, mutta tarjoaa samalla mahdollisuuksia sosiaalisen koheesion vahvistamiseen. Muuttoliike Suomeen on kasvussa (v. 2023 maahan muutti lähes 72 000 henkilöä), mikä korostaa toimivien ja luottamukseen perustuvien väestösuhteiden merkitystä. Ne ovat keskeinen osa yhteiskunnan kriisinkestävyyttä, ja niiden edistämiseen olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota myös selonteossa.

Ikärakenteen muutoksen vaikutuksia selonteossa on osin huomioitu. Työikäisen väestön väheneminen voi johtaa työvoimapulaan ja heikentää taloudellista vakautta ja kestävyyttä. Ikääntyneiden palvelujen tarve kasvaa, mikä kuormittaa terveydenhuoltoa ja vaatii uusia ratkaisuja, erityisesti teknologisia innovaatioita. Sukupolvien välisen solidaarisuuden ja nuorten työllistymisen tukeminen voivat vahvistaa yhteiskunnan kestävyyttä.

Henkistä kestävyyttä ja resilienssiä on tuettava eri keinoin

Resilienssi, eli yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan kyky sietää ja sopeutua kriiseihin sekä palautua niistä, on keskeinen osa kestävästä kehitystä ja yhteiskuntamme turvallisuutta. Sen merkitystä voisi tuoda selonteossa esiin vahvemmin, esimerkiksi tuomalla esiin sitä, miten eri toimet vahvistavat yhteiskunnan kriisinkestävyyttä, instituutioiden toimintakykyä ja kansalaisten hyvinvointia haastavissa tilanteissa. Korostamalla eksplisiittisesti henkistä kriisinkestävyyttä ja resilienssiä selonteko antaisi kattavamman kuvan siitä, miten toimenpiteet tukevat Suomen pitkäjänteistä kestävästä kehitystä, varautumista ja turvallisuusstrategiaa.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Johtaja

Piia Aarnisalo